

Debatten om anställningstrygghet är alltför polariserad

Dagens Nyheter den 2 september 2018

Eftersom avståndet är stort mellan partiernas syn på anställningstrygghet är det bättre att arbetsmarknadens parter gör upp. Så här skulle deras kompromiss kunna se ut.

Ekonomisk politik har diskuterats mindre än vanligt i denna valrörelse. Ett viktigt område med kraftig polarisering mellan partierna gäller lagen om anställningsskydd, las. Socialdemokraterna och Vänsterpartiet vill inskränka arbetsgivarnas möjligheter till tidsbegränsade anställningar, så kallade visstidsanställningar. Allianspartierna, liksom Sverigedemokraterna, vill i stället tillåta att fler arbetstagare undantas från turordningsreglerna (sist in, först ut) vid uppsägningar av tillsvidareanställda (ofta benämnda fast anställda). Det finns skäl att reflektera djupare över båda reformidéerna.

Anställningsskyddet för tillsvidareanställda i Sverige ligger på ungefär genomsnittlig EU-nivå men är lite starkare än i övriga Norden. Internationellt sett har Sverige däremot mycket liberala regler om visstidsanställningar.

Cirka 17 procent av de anställda i Sverige är det på visstid. Det är en högre andel än EU-genomsnittet och än i de andra nordiska länderna. Visstidsanställningar är särskilt vanliga bland ungdomar, utomeuropeiskt födda, lågutbildade och i yrken med låga kvalifikationskrav.

Enligt Arbetskraftsundersökningarnas klassificering utgör tim- och behovsanställningar tillsammans ungefär 40 procent av visstidsanställningarna. De viktigaste andra typerna är vikariat, provanställning, objekts- och projektanställning samt allmän visstidsanställning (Alva) som infördes av den tidigare alliansregeringen. Arbetsgivarna kan använda Alva utan att några särskilda skäl behöver anges. En sådan anställning kan löpa upp till två år under en femårsperiod innan den måste omvandlas till en fast anställning. Socialdemokraterna och Vänsterpartiet vill nu helt avskaffa Alva.

Visstidsanställningar är på många sätt fördelaktiga för arbetsgivare. De ger mer flexibilitet vid tillfällig arbetsanhopning eller osäkerhet om framtida arbetskraftsbehov. Det blir möjligt att pröva en persons arbetskapacitet innan en tillsvidareanställning sker. Men för arbetstagare innebär visstidsanställning en otrygg situation.

Frågan är emellertid mer komplicerad än så. Visstidsanställningar kan nämligen utgöra såväl en återvändsgränd, där arbetstagare fastnar i rundgång mellan olika sådana anställningar och arbetslöshet, som en språngbräda till fasta anställningar. Det tidigare existerande Arbetsmarknadsekonomiska rådet, som jag ledde, fann stöd för språngbrädeshypotesen.

Sannolikheten att få en fast anställning är generellt högre för en visstidsanställd än för en arbetslös. Men skillnaden i sannolikhet är avsevärt större för utrikes än för inrikes födda. Utrikes födda har alltså mer fördel (i form av ökade möjligheter till framtida fast anställning) av att gå från arbetslöshet

till visstidsanställning än inrikes födda. Detta gäller även Alva. Ett isolerat avskaffande av denna anställningsform skulle därför motverka utrikes föddas integration på arbetsmarknaden.

Allianspartiernas förslag om att luckra upp turordningsreglerna vid uppsägningar av tillsvidareanställda skulle sannolikt ha positiv effekt på produktiviteten i ekonomin, eftersom företagen då i högre grad kan behålla de mest kompetenta medarbetarna (snarare än dem med längst anställningstid). Men forskningen ger knappast stöd för att det skulle leda till högre total sysselsättning. Mer frihet för arbetsgivaren att bestämma vilka som får gå vid neddragningar kan visserligen öka benägenheten att anställa. Men det uppstår också en sorteringseffekt som kan öka arbetslösheten: ju lättare arbetsgivarna kan friställa dem med lägst produktivitet, desto mer ogynnsam blir produktivitetssammansättningen bland dem som förlorat jobbet, som då får svårare att få anställning igen.

Utmärkande för lagarna om anställningsskydd i Sverige är den stora skillnaden mellan mycket liberala regler för visstidsanställningar och betydligt striktare regler för tillsvidareanställningar. Det skapar en tudelning mellan en stor majoritet av anställda med förhållandevis säkra jobb och en minoritet, till stor del bestående av marginalgrupper, med mer osäkra jobb. Ett sätt att motverka denna tudelning, utan att för den skull göra det svårare för utsatta grupper att komma i arbete, vore att kombinera något striktare reglering av visstidsanställningar med viss liberalisering av lagstiftningen om tillsvidareanställningar.

Man kan tycka att socialdemokrater och allianspartier borde kunna nå en kompromiss om arbetsrätten av ovan skisserat slag. Men överenskommelser över blockgränsen i arbetsmarknadsfrågor är sällsynta. Uppgörelser mellan arbetsmarknadens parter borde därför vara en mer framkomlig väg.

Lagstiftningen om anställningsskydd är semidispositiv. Det betyder att parterna kan ingå kollektivavtal som delvis ersätter lagreglerna. Centrala partsförhandlingar om en generell uppluckring av turordningsreglerna och större hänsynstagande till kompetens i utbyte mot mer resurser till kompetensutveckling och omställning har förts men inte kommit i mål. Det vore bra om de gjorde det och då även innefattade en viss skärpning av reglerna för visstidsanställningar.

Lars Calmfors